

Dr hab. Marta Czechowska-Bieluga, prof. UMCS

Lublin, 03.09.2024r.

Uniwersytet M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Wydział Pedagogiki i Psychologii

Instytut Pedagogiki

Głęboka 43

20-612 Lublin

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Agnieszki Siedliskiej

**pt. Podmiotowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania terapii
logopedycznej osób z chorobami neurologicznymi**

napisanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Domagały-Zyśk, prof. KUL

(zgodnie z uchwałą Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 26.06.2024r.)

Liczba osób cierpiących na choroby neurologiczne zmienia się i generalnie wykazuje tendencję wzrostową na całym świecie. Wzrost ten jest wynikiem wielu czynników, w tym starzenia się populacji, poprawy diagnostyki, zmian stylu życia oraz zwiększonej świadomości zdrowotnej. W związku z tym, zapotrzebowanie na wsparcie, opiekę neurologiczną i rehabilitację, w tym terapię logopedyczną, również będzie rosnąć, co wymaga odpowiednich przygotowań i zasobów w systemach opieki zdrowotnej na całym świecie.

Terapia logopedyczna jest kluczowym elementem opieki i wsparcia osób z chorobami neurologicznymi ze względu na jej rolę w poprawie jakości ich życia, przywracaniu funkcji komunikacyjnych oraz funkcji związanych z połykaniem. Współpraca z logopedą przynosi liczne korzyści, zarówno dla osób cierpiących na choroby neurologiczne, jak i dla ich rodzin oraz opiekunów. W mojej ocenie może

poprawić pewność siebie pacjentów, umożliwić im bardziej aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, tym samym może przyczynić się do poprawy ich ogólnego samopoczucia i satysfakcji z życia.

Podjęcie problematyki podmiotowych i społeczno-kulturowych uwarunkowań terapii logopedycznej osób z chorobami neurologicznymi uważam za zasadne i wysoce aktualne. Zagadnienie uwidocznione w tytule dysertacji wpisuje się w pole badawcze pedagogiki, w którym nie jest analizowane i opisywane (biorąc pod uwagę literaturę naukową) wystarczająco dogłębnie. Wprawdzie wzrasta zainteresowanie badaczy zaburzeniami mowy i ich leczeniem wśród logopedów, psychologów, neurofizjologów, językoznawców, lekarzy a nawet terapeutów, to wciąż widoczny jest niedostatek analiz w obszarze pedagogiki.

Doktorantka podjęła zatem temat ważny w odniesieniu do badań naukowych jak i w kontekście aplikowania do praktyki wniosków wysuniętych na podstawie prowadzonych eksploracji.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, rycin i schematów oraz aneksu, w którym Doktorantka zamieściła zastosowane narzędzia badawcze. Dysertacja liczy 233 strony.

Struktura całości pracy jest logiczna, uporządkowana oraz uzasadniona tytułem dysertacji.

W części teoretycznej, obejmującej dwa rozdziały Doktorantka poprawnie przedstawiła ramy teoretyczne terapii logopedycznej chorych neurologicznie. W rozdziale pierwszym czytelnie i wyczerpująco zaprezentowała treści dotyczące znaczenia mowy w procesach komunikowania się, celowości terapii mowy i potrzeb pacjentów oraz neuroplastyczności mózgu i jej znaczenia w terapii logopedycznej.

Z kolei w rozdziale drugim nieco szerzej Doktorantka omówiła treści odnoszące się do podmiotowych i społeczno-kulturowych uwarunkowań aktywności osób chorych neurologicznie. W tej części dysertacji również zachowana jest przejrzystość w prezentacji poszczególnych zagadnień. Doktorantka zaczyna od omówienia znaczenia uwarunkowań podmiotowych w funkcjonowaniu pacjentów chorych neurologicznie. Kolejno, w podrozdziale drugim przedstawia rolę uwarunkowań społecznych w życiu człowieka chorego i ich oddziaływań na podejmowaną aktywność. W podrozdziale

trzecim Autorka poprawnie odnosi się do roli czynników kulturowych i ich znaczenia w aktywności osób chorych neurologicznie. Doktorantka wprowadziła nie wyodrębniła oddzielnego rozdziału bądź podrozdziału dotyczącego przeglądu dotychczasowych badań nad analizowanym fenomenem, aczkolwiek konkluzje z przeprowadzonych dotychczas analiz empirycznych znajdują się w wybranych fragmentach części teoretycznej pracy zależnie od prezentowanej w nich tematyki szczegółowej. Zachęcałabym Doktorantkę do bardziej rozbudowanych konkluzji umożliwiających ocenę własnego punktu widzenia Autorki odnośnie do wyboru teorii naukowych. Niezwykle cenne byłoby w mojej ocenie poszerzenie własnych refleksji Doktorantki np. w podsumowaniu rozdziałów. Dostrzegam w tym zakresie potencjał u Autorki pracy.

W rozdziałach o charakterze teoretycznym Doktorantka odniosła się do literatury wskazując czołowych polskich naukowców zajmujących się analizowaną w dysertacji problematyką. Doceniam wkład Doktorantki w rzetelne opracowanie tej części pracy.

W części metodologicznej Doktorantka sformułowała przedmiot badań czyniąc nim: czynniki podmiotowe i społeczno-kulturowe warunkujące terapię logopedyczną u osób z chorobami neurologicznymi oraz związki między tymi czynnikami a efektami terapii. Chciałabym podkreślić, że prowadzone przez Doktorantkę badania były niewątpliwie trudne i czasochłonne z uwagi choćby na ograniczenia z powodu COVID-19 i męczliwość respondentów. Wydaje się, że Doktorantka dołożyła wszelkich starań, aby badani mieli zapewniony komfort psychiczny w czasie badania. Były one często kilkietapowe z uwagi na ograniczone możliwości badanych.

Autorka poprawnie sformułowała cel poznawczy, badawczy i aplikacyjny oraz główny problem badań zawierający się w pytaniu: Jakie związki występują między wybranymi czynnikami podmiotowymi i społeczno-kulturowymi a efektami terapii wśród osób po udarze mózgu? a następnie właściwie wygenerowała w jego obrębie siedem problemów szczegółowych (s. 106-107):

P1: Jaki jest związek między zmiennymi demograficznymi (płeć pacjenta, wiek, miejsce zamieszkania, stan cywilny, aktywność zawodowa) a efektami terapii logopedycznej pacjentów po doznanym udarze?

P2: Jaki jest związek między ciężkością udaru a efektami terapii logopedycznej?

P3: Jaki jest związek między akceptacją utraty sprawności po udarze mózgu a efektami terapii logopedycznej?

P4: Jaki jest związek między umiejętnościami radzenia sobie w sytuacji choroby a efektami terapii logopedycznej?

P5: Jaki jest związek między przystosowaniem do życia z niepełnosprawnością a efektami terapii logopedycznej?

P6: Jaki jest związek między wsparciem społecznym ze strony rodziny i znajomych a efektami terapii logopedycznej?

P7: Jaki jest związek między wybranymi zmiennymi kulturowymi (wykształceniem, religijnością, sytuacją materialną) a efektami terapii logopedycznej?

Moją uwagę zwrócił fakt, że formułując cel badawczy Doktorantka używa pojęcia: „pacjent”, a konstruując główny problem badań Autorka posługuje się określeniem: „osoby po udarze mózgu”. W mojej ocenie warto byłoby w tej części pracy konsekwentnie używać wybranego określenia, gdyż zakres znaczeniowy obu pojęć – w moim odczuciu – różni się. Różnica między pojęciami "pacjent" a "osoba chora" dotyczy przede wszystkim kontekstu, w jakim są one używane.

Na potrzeby badań Doktorantka wytypowała zmienną zależną: efekty terapii logopedycznej wśród chorych po udarze mózgu oraz zmienne niezależne i ich wskaźniki. Proponowałabym rozważyć kwestię precyzyjnego wskazania, które czynniki Autorka przyjęła jako cechy podmiotowe, a które jako czynniki społeczno-kulturowe. Niewątpliwie kroki badawcze Doktorantki są logicznie uporządkowane, ale w tab. 1. Zmienne i wskaźniki przyjęte podczas prowadzenia badań przez Autorkę pracy (s. 108) argumentując wybór wskaźników do zmiennych można byłoby odwołać się do konkretnych źródeł. Doktorantka wyjaśnia wybór przyjętych zmiennych i wskaźników w innych częściach pracy, aczkolwiek w moim odczuciu, warto byłoby wskazać je również w tym miejscu. Odnoszę wrażenie, że są one zbieżne z przyjętą strategią badań, w tym z zastosowanymi w ramach sondażu diagnostycznego technikami badań.

Wydaje mi się, że warto byłoby nieco szerzej uzasadnić przyjęte hipotezy. Doktorantka czyni to wnikliwie i w pogłębiony sposób w części teoretycznej pracy ale w mojej ocenie warto byłoby również w części metodologicznej (podrozdział 3), bardzo

syntetycznie zasygnalizować źródło możliwych powiązań ujętych w hipotezach. Autorka pisze o tym na s. 109 pracy.

Autorka zastosowała obszerny a zarazem dobrze dobrany zestaw następujących narzędzi badawczych:

1. Kwestionariusz Diagnostyczny Zaburzeń Mowy ze Szczególnym Uwzględnieniem Afazji i Dysartrii dla Młodzieży i Dorosłych K. Szłapy, I. Tomasik i S. Wrzeńskiego (2014);
2. Kwestionariusz Reakcji Przystosowawczych R. H. Livneha, R. F. Antonaka w polskiej adaptacji S. Byry i J. Kirenko (2016);
3. Wielowymiarowa Skala Akceptacji Utraty Sprawności J.M. Ferrina, F. Chana, J. Chronster, C. Y. Chiu w polskiej adaptacji S. Byry (2017);
4. Kwestionariusz COPE – Wielowymiarowy Inwentarz do Pomiaru Radzenia Sobie ze Stresem Ch. S. Carvera, M. F. Scheiera i J. K. Weintrauba w adaptacji S. Piątka i K. Wrześniewskiego (1989);
5. Kwestionariusz Ankiety dla Pacjenta autorstwa Doktorantki (2019);
6. Kwestionariusz Ankiety dla Rodziny autorstwa Doktorantki (2019);
7. Doktorantka wykorzystwała również dane pochodzące z analizy dokumentacji medycznej pacjentów (Skala Udarowa Narodowego Instytutu Zdrowia (NIHSS).

W części empirycznej Doktorantka przedstawia wyniki badań przeprowadzone w grupie 120 chorych po przebytych udarze mózgu z zaburzeniami motoryki mowy i zachowanym rozumieniem języka w Oddziale Neurologii SP ZOZ w Puławach i Centrum Medycznym Bio-Relax. Warte podkreślenia są również badania pilotażowe zrealizowane wśród 30 osób. Podczas całego procesu badawczego Doktorantka przebadła 193 osoby, spośród których wybrała 120, które mimo zaburzeń mowy miały zachowane rozumienie języka. Doktorantka wyjaśnia na jakiej podstawie ustalona została taka liczebność. Z kolei ankiety dla rodzin (opiekunów chorych) zostały rozdane 120 osobom.

W tym fragmencie pracy Doktorantka referuje, zgodnie z przyjętym planem badawczym, uwarunkowania terapii logopedycznej osób dorosłych po udarze oraz podejmuje się dyskusji uzyskanych wyników. Opis zebranego materiału badawczego jest poprawny, a Doktorantka dokonuje analizy i interpretacji w sposób właściwy dla

prac empirycznych. Nie dostrzegam uchybień merytorycznych w zakresie rozumienia istoty analizowanego fenomenu oraz przedstawiania uzyskanych wyników. Hipotezy zostały zweryfikowane poprawnie. W mojej opinii warto byłoby opisać je w formie związku, co czyni Doktorantka, ale bez pokazywania kierunku, którego trudno dowieść w badaniach przekrojowych. Doceniam sposób analizy danych, zastosowane przez Doktorantkę metody statystyczne, z których kompetentnie korzystała. Moim zdaniem Autorka poprawnie posługuje się metodami ilościowymi, co stanowi podstawę do prowadzenia dalszych, samodzielnych badań. Zaletą projektu jest też fakt, że Autorka dostrzega jego ograniczenia (s. 122-123).

Ważną część dysertacji stanowią sformułowane przez Doktorantkę implikacje dla pracy logopedycznej z osobami z chorobami neurologicznymi. Widoczne jest tu bogate doświadczenie zawodowe Doktorantki i jej osobiste zaangażowanie w terapię logopedyczne osób chorych neurologicznie. Zgromadzony materiał może zostać wykorzystany przez specjalistów wspierających osoby po udarze mózgu i ich rodziny. Może on okazać się pomocny m.in. dla psychologów, pedagogów, lekarzy, terapeutów zajęciowych, fizjoterapeutów, czy pielęgniarek.

Autorka operuje na ogół poprawnym, komunikatywnym językiem. W pracy zdarzają się drobne błędy stylistyczne i nieliczne „literówki”. Proponuję przeczytanie pracy ponownie i poprawę tych niewielkich pomyłek. Praca jest starannie przygotowana pod kątem graficznym, tabele, wykresy i schematy są bardzo czytelne, trafnie obrazują uzyskane wyniki badań.

Reasumując ocenę merytoryczną pracy nasunęły mi się następujące uwagi:

- podkreślam, że Doktorantka zna literaturę przedmiotu, jednocześnie zdarza jej się mało refleksyjne i mało krytyczne podejście do sygnalizowanych zagadnień;
- Doktorantka zastosowała prawidłowe zasady doboru źródeł i sporządzania bibliografii, zachęcałabym jednak do odważniejszego sięgnięcia do literatury anglojęzycznej (Inp. M. Anderson, F. Santoianni, C. Sabatano, T. Tokuhama-Espinosa);
- Mam drobną uwagę dotyczącą wskaźników wieku pacjentów. Wśród badanych nie było osób w przedziale wiekowym 20-40 lat uwzględnionym w tab. 1 wśród wskaźników;

- Wszystkie wymienione narzędzia badawcze zostały poprawnie omówione w treści rozdziału. Opis byłby pełniejszy gdyby Doktorantka zechciała podać wskaźniki rzetelności poszczególnych narzędzi badawczych;

- Proponowałabym rozważenie przez Doktorantkę bardziej precyzyjnego wskazania uzasadnienia wyboru tematu. Wprawdzie Doktorantka opisuje je szeroko we wstępie i w wybranych częściach pracy ale zabrakło mi syntetycznego ujęcia w części metodologicznej jakie są przesłanki do podjęcia wybranego, jakże ważnego tematu. Autorka pisze m.in.: „Analiza dostępnej literatury w zakresie podejmowanej problematyki wskazuje na potrzebę prowadzenia dalszych badań dotyczących osób dorosłych, które na skutek doświadczania chorób neurologicznych zostały postawione w trudnej sytuacji życiowej” (s. 104), aczkolwiek warto byłoby wskazać jaką konkretnie literaturę ma na myśli, jakie pozycje bibliograficzne.

Recenzowaną rozprawę ujmuję jako projekt naukowy wpisujący się w tzw. badania w działaniu, potwierdzający kompetencje badawcze Doktorantki, ale też przyczyniający się do poszerzenia debaty w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika na temat wybranych uwarunkowań terapii logopedycznej osób z doświadczeniem choroby, w tym choroby neurologicznej. Mocne strony pracy to aktualna i istotna z pedagogicznego i społecznego punktu widzenia problematyka, poprawne metodologiczne założenia projektu badań własnych, solidna analiza problemowa bardzo obszernego materiału badawczego oraz zalety aplikacyjne otrzymanych wyników.

Wszelkie moje uwagi traktuję jako inspirację do dyskusji lub też sugestie możliwe do wykorzystania w trakcie przygotowania pracy doktorskiej do ewentualnej publikacji. Moje uwagi proszę odczytać jedynie jako wskazówki. W moim przekonaniu rozprawa mogłaby zostać opublikowana.

Podsumowując, po przeczytaniu rozprawy doktorskiej pt. „Podmiotowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania terapii logopedycznej osób z chorobami neurologicznymi” stwierdzam, że przedstawiona do oceny praca spełnia wymagania stawiane przed rozprawą doktorską w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz.

1789 z późn. zm.), w tym: „Art. 13 ust. 1 – Rozprawa doktorska, przygotowana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać się ogólną wiedzą teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Wniosuję zatem do Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o dopuszczenie mgr Agnieszki Siedliskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Marta Czechowska-Bieluga

Lublin, 03.09.2024r.